

**Priročnik s smernicami za
državne tožilce o pravici
do obveščенosti, pravici
do dostopa do odvetnika
in pravici do brezplačne
pravne pomoči**

Vsebina

Namen priročnika	03
Pregled direktiv	04
Vloga državnega tožilca pri zagotavljanju procesnih jamstev v predkazenskem postopku	08
1.1. Pravica do obveščenosti, pravica do dostopa do odvetnika in pravica do brezplačne pravne pomoči	09
1.2. Dobre prakse in priporočila	10
O projektu FULL-PROOF	12

NAMEN PRIROČNIKA

Ta priročnik je namenjen podpori državnim tožilcem pri njihovem vsakodnevnem delu z osumljenimi in obdolženimi osebami. Zagotavlja jasne in dostopne informacije ter priporočila, ki temeljijo na uveljavljenih dobrih praksah, z namenom podpreti državne tožilce pri varovanju pravic, določenih v Direktivi 2012/13/EU (pravica do obveščenosti), Direktivi 2013/48/EU (pravica do dostopa do odvetnika) in Direktivi (EU) 2016/1919 (pravica do brezplačne pravne pomoči).

Temelji na izhodišču, da dostop do jasnih, razumljivih in praktičnih informacij prispeva k spoštovanju pravic, določenih v navedenih direktivah Evropske unije.

Te direktive so del **»načrta za krepitev procesnih pravic«**, sprejetega leta 2009, katerega cilj je okrepiti procesna jamstva osumljenih ali obdolženih oseb v kazenskih postopkih. Načrt zajema tudi **pravico do tolmačenja in prevajanja**, **domnevo nedolžnosti ter pravico do navzočnosti na sojenju**, pa tudi **procesna jamstva za otroke, ki so osumljene ali obdolžene osebe**. Načrt je bil vključen v Stockholmski program Evropske unije, v okviru katerega je Evropski svet poudaril, da je varstvo pravic osumljenih ali obdolženih oseb temeljna vrednota Unije ter bistvenega pomena za ohranjanje medsebojnega zaupanja med državami članicami.

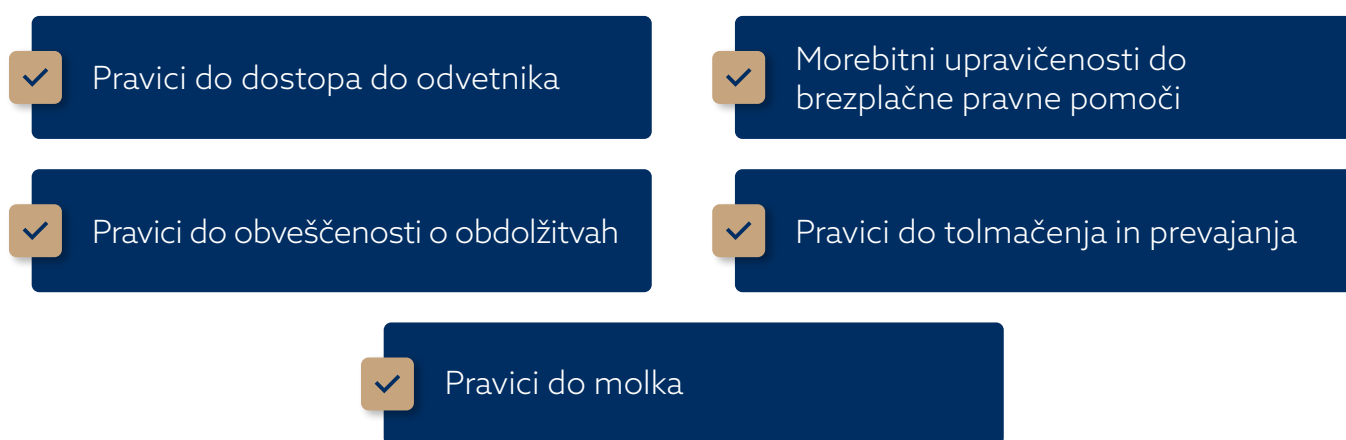
* Izrazi, uporabljeni v tem priročniku v moški slovnični obliki, se uporabljajo kot nevtralni in se nanašajo na osebe vseh spolov.

PREGLED DIREKTIV

Direktiva 2012/13/EU o pravic do obveščenosti v kazenskem postopku določa minimalna pravila za zagotovitev, da so osumljene ali obdolžene osebe nemudoma obveščene o: (i) svojih procesnih pravicah, (ii) razlogih za prijetje ali pridržanje ter (iii) pravic do dostopa do gradiva zadeve v kazenskem postopku po vsej Evropski uniji.

Kar zadeva procesne pravice, morajo biti osumljene ali obdolžene osebe nemudoma obveščene vsaj o naslednjem:

Ob prijetju ali pridržanju je treba osumljeni ali obdolženi osebi izročiti pisno obvestilo o pravicah, sestavljeno v razumljivem in preprostem jeziku. Osebi mora biti omogočeno, da ga prebere ter da ga lahko obdrži med odvzemom prostosti.

Obvestilo o pravicah mora poleg zgoraj navedenih pravic vsebovati tudi:

- ✓ Pravico do dostopa do gradiva zadeve;
- ✓ Pravico, da se o odvzemu prostosti brez nepotrebnega odlašanja obvestijo konzularni organi ter tretja oseba po izbiri osumljene ali obdolžene osebe;
- ✓ Pravico do nujne zdravniške pomoči;
- ✓ Največje možno število ur ali dni, v katerih je lahko osumljeni ali obdolženi osebi odvzeta prostost, preden je privedena pred sodni organ.

Vzorčna primera pisnega obvestila o pravicah v kazenskem postopku ter v postopku na podlagi evropskega naloga za prijetje sta navedena v Prilogi I in Prilogi II k [Direktivi](#).

Osumljene ali obdolžene osebe morajo biti tudi dovolj podrobno obveščene o kaznivem dejanju, katerega storitve so osumljene ali obdolžene, da lahko učinkovito uresničujejo pravico do obrambe in da se zagotovi pošten postopek. Obveščene morajo biti tudi o razlogih za vsako prijetje ali odvzem prostosti, vključno z navedbo konkretnega kaznivega dejanja.

Nazadnje morajo osumljene ali obdolžene osebe ter njihovi odvetniki imeti brezplačen dostop do bistvenega gradiva zadeve, ki je potrebno za izpodbijanje zakonitosti prijetja ali odvzema prostosti, ter do vseh dokazov, s katerimi razpolagajo pristojni organi, vključno z razbremenilnimi dokazi.

Podrobnejši opis je na voljo v [priročniku organizacije Fair Trials o Direktivi o pravic do obveščenosti](#). Kratek pregled ključnih vidikov Direktive 2012/13/EU je na voljo v poročilih Agencije Evropske unije za temeljne pravice (FRA) z naslovoma [»Pravice v praksi: dostop do odvetnika in procesne pravice v kazenskih postopkih ter postopkih na podlagi evropskega naloga za prijetje«](#) ter [»Pravice osumljenih in obdolženih oseb v EU: prevajanje, tolmačenje in obveščnost«](#), ki vsebujeta tudi posebna poglavja o pravic do obveščenosti. Pregled standardov, regionalnih izzivov in primerov obetavnih praks je na voljo tudi v poročilu projekta EU [»Od prava k praksi: krepitev procesnih pravic v policijskem pridržanju \(ProRPC\)«](#).

Direktiva 2013/48/EU o pravic do dostopa do odvetnika določa temeljne zahteve glede pravic osumljenih ali obdolženih oseb v kazenskih postopkih ter v postopkih na podlagi evropskega naloga za prijetje. Uporablja se od trenutka, ko je oseba s strani pristojnih organov obveščena, da je osumljena ali obdolžena kaznivega dejanja, pa vse do pravnomočnega zaključka kazenskega postopka.

Direktiva v veliki meri temelji na načelih in standardih, vzpostavljenih v sodni praksi Evropskega sodišča za človekove pravice, zlasti v zadevi [Salduz proti Turčiji \(2008\)](#) v skladu s katero je dostop do odvetnika že od prvega policijskega zaslišanja temeljna zahteva poštenega sojenja, omejitve te pravice pa praviloma nepopravljivo posežejo v pravice obrambe.

Drugi odstavek 3. člena določa, da imajo osumljene ali obdolžene osebe pravico do dostopa do odvetnika brez nepotrebnega odlašanja, in sicer najpozneje od prvega od naslednjih trenutkov:

Pred zaslišanjem s strani
policije ali drugega organa
kazenskega pregona oziroma
pravosodnega organa

Ko pristojni organi izvajajo
določena preiskovalna dejanja ali
dejanja zbiranja dokazov

Po odvzemu prostosti

Ko oseba prejme poziv za
zglasitev na sodišču, pristojnem
za kazenske zadeve

Zagotoviti je treba zaupno komunikacijo z odvetnikom, njegovo učinkovito udeležbo med zaslišanjem ter njegovo navzočnost pri ključnih preiskovalnih dejanjih. Direktiva prav tako določa, da je treba v primeru, ko se status osebe iz priče spremeni v osumljeno osebo, zaslišanje nemudoma preiniti, osebo pa obvestiti o njenih pravicah, vključno s pravico do dostopa do odvetnika.

V postopkih na podlagi evropskega naloga za prijetje direktiva zagotavlja pravico do dostopa do odvetnika v državi izvršitve naloga za prijetje ter možnost imenovanja odvetnika v državi izdaje.

V izjemnih okoliščinah so lahko dopustne nekatere začasne omejitve pravice do dostopa do odvetnika, zlasti kadar obstaja »nujna potreba po preprečitvi resnih škodljivih posledic za življenje, svobodo ali telesno nedotakljivost v konkretnem primeru« za dejanske ali potencialne žrtve.

Direktiva dopušča tudi odpoved pravici do dostopa do odvetnika, če je odpoved dana prostovoljno, ob ustrezni poučenosti in nedvoumno ter jo je mogoče kadar koli preklicati.

Za podrobnejšo razlago in kratek pregled glavnih določb si lahko ogledate naslednje gradivo: poročilo FRA „**Pravice v praksi: dostop do odvetnika in procesne pravice v kazenskih postopkih in postopkih evropskega naloga za prijetje**“ ter **priročnik organizacije Fair Trials o Direktivi o dostopu do odvetnika**.

Direktiva (EU) 2016/1919 o pravici do brezplačne pravne pomoči določa skupne minimalne standarde glede dostopa do pravne pomoči, financirane iz javnih sredstev, za osumljene ali obdolžene osebe ter zahtevane osebe v postopku na podlagi evropskega naloga za prijetje. Njen pomen je v zagotavljanju enakega dostopa do pravnega varstva ter varovanju pravice do poštenega sojenja.

Ta direktiva je tesno povezana z Direktivo 2013/48/EU o pravici do dostopa do odvetnika in je namenjena zagotavljanju učinkovitega uresničevanja te pravice prek javnega financiranja, to je s kritjem stroškov odvetnika s strani države članice, s čimer se omogoča dejansko izvrševanje pravice do dostopa do odvetnika.

Uporablja se za osumljene ali obdolžene osebe v kazenskih postopkih, ki uveljavljajo pravico do dostopa do odvetnika v skladu z navedeno direktivo in izpolnjujejo enega od naslednjih pogojev:

Osebi je odvzeta prostost.

Je v skladu s pravom Unije ali nacionalnim pravom obvezna pomoč odvetnika.

Je oseba dolžna ali ji je dovoljeno sodelovati pri preiskovalnem dejanju ali dejanju zbiranja dokazov.

Uporablja se tudi za zahtevane osebe v postopku na podlagi evropskega naloga za prijetje, ki imajo pravico do dostopa do odvetnika ob prijetju v državi izvršitve naloga za prijetje, ter za osebe, ki sprva niso bile osumljene ali obdolžene, pa so tak status pridobile med zaslišanjem.

Za ugotavljanje, ali ima oseba zadostna sredstva za kritje stroškov odvetnika v kazenskem postopku, lahko države članice izvedejo oceno materialnega položaja, oceno upravičenosti na podlagi pravičnosti ali oboje. V vsakem primeru se šteje, da je pogoj upravičenosti na podlagi pravičnosti izpolnjen zlasti: (a) kadar je osumljena ali obdolžena oseba privedena pred pristojno sodišče ali sodnika zaradi odločanja o odvzemu prostosti v kateri koli fazi postopka, ki spada na področje uporabe te direktive; ter (b) med odvzemom prostosti.

Brezplačna pravna pomoč mora biti zagotovljena brez nepotrebnega odlašanja in najpozneje:

Pred zaslišanjem pred pristojnim organom.

Pred izvedbo kakršnega koli preiskovalnega dejanja ali dejanja zbiranja dokazov.

Podrobnejši opis in navodila za izvajanje te direktive so na voljo v **poročilu Komisije Evropskemu parlamentu in Svetu** ter v specializiranih priročnikih o pravni pomoči, pripravljenih v okviru projektov, financiranih iz sredstev EU, in nevladnih organizacij (na primer priročnik organizacije Fair Trials in svetovalnega odbora pravnih strokovnjakov o **prenosu direktive** ter **priročnik o Direktivi o pravni pomoči**).

VLOGA DRŽAVNEGA TOŽILCA PRI ZAGOTAVLJANJU PROCESNIH JAMSTEV V PREDKAZENSKEM POSTOPKU

Ta priročnik je namenjen državnim tožilcem, ki pri opravljanju svoje funkcije sodelujejo s policijo ter vodijo in usmerjajo kazenske preiskave, pri čemer ocenjujejo in zbirajo dokaze z namenom odločitve o začetku kazenskega pregona ter o pravni opredelitvi kaznivega dejanja.

Temeljna načela, ki vodijo delovanje državnega tožilca, so delovanje v javnem interesu, neodvisnost, nepristranskost ter vezanost na Ustavo in zakon. V skladu s temi načeli ima državni tožilec osrednjo vlogo pri varovanju temeljnih načel pravne države ter zagotavljanju, da kazenski postopek poteka zakonito in pošteno.

V ta namen je pri pripravi zadeve in pri vseh stikih z osumljenimi ali obdolženimi osebami bistveno dosledno spoštovati človekove pravice vsakega posameznika ter zagotoviti obravnavo, ki temelji na dostojanstvu, integriteti in spoštovanju. V tem okviru predstavlja domneva nedolžnosti temeljno procesno jamstvo, ki mora biti zagotovljeno v vseh fazah postopka.

1.1. Pravica do obveščенosti, pravica do dostopa do odvetnika in pravica do brezplačne pravne pomoči

Glede **pravice do obveščенosti** mora državni tožilec zagotoviti, da osumljene ali obdolžene osebe v celoti razumejo pravice, o katerih so bile poučene s strani policije. To vključuje preverjanje, ali so bile pravice pojasnjene v dostopnem in razumljivem jeziku ter ali je bila osebi dana možnost postavljati vprašanja in prejeti odgovore v vsakdanjem, nedvoumnem jeziku, zlasti glede:

- ✓ Pravice do dostopa do odvetnika;
- ✓ Upravičenosti do brezplačne pravne pomoči ter pogojev za njeno uveljavljanje v skladu z veljavno zakonodajo;
- ✓ Pravice do obveščенosti o obtožbi;
- ✓ Pravice do tolmačenja in prevajanja;
- ✓ Pravice do molka.

Državni tožilec mora prav tako preveriti, ali je bila osebi ob prijemu ali odvzemu prostosti izročeno pisno obvestilo o pravicah, ki se nanaša zlasti na:

- ✓ Pravico do dostopa do gradiva zadeve;
- ✓ Pravico, da se o odvzemu prostosti obvestijo konzularni organi ter ena oseba po izbiri osumljene ali obdolžene osebe;
- ✓ Pravico do nujne zdravniške pomoči;
- ✓ Najdaljše trajanje odvzema prostosti, preden je osumljena ali obdolžena oseba privedena pred sodni organ.

Pravica do dostopa do odvetnika mora biti zagotovljena ob prijemu ali odvzemu prostosti, pred zaslišanjem ter v celotnem kazenskem postopku. Navzočnost odvetnika pri zaslišanju mora biti omogočena, zagotovljena pa mora biti tudi njegova učinkovita udeležba.

Komunikacijo med osumljeno ali obdolženo osebo in njenim odvetnikom je treba omogočiti tako, da se zagotovi ustrezen čas, primeren prostor in potrebna sredstva (na primer dostop do telefona ali videokonference, če je to dopustno v skladu z nacionalnim pravom), ob polnem spoštovanju zaupnosti njihove komunikacije.

Če osumljena ali obdolžena oseba nima zadostnih finančnih sredstev za zagotovitev pomoči odvetnika, je treba jasno pojasniti veljavne mehanizme in **pogoje za uveljavljanje brezplačne pravne pomoči** v skladu z nacionalnim pravom.

Pravico do molka je treba spoštovati, kadar se osumljena ali obdolžena oseba odloči, da ne bo odgovarjala na vprašanja, ki bi lahko posegla v pravico posameznika, da ne izpove zoper sebe. Ko oseba izrazi svojo odločitev, da bo uveljavljala pravico do molka, nanjo ne sme biti izvajan nikakršen pritisk, prav tako se njen molk ne sme razlagati kot dokaz krivde.

Državni tožilec mora kot nosilec in upravljavalec gradiva zadeve zagotoviti, da imajo osumljena ali obdolžena oseba oziroma njen odvetnik pravočasen dostop do gradiva zadeve, ki je potrebno za pripravo obrambe.

Državni tožilec ima v predkazenskem postopku ključno vlogo varuha zakonitosti ter predstavlja bistveni nadzorni mehanizem za pravočasno prepoznavanje morebitnih kršitev procesnih pravic.

V tem okviru mora državni tožilec **dejavno zagotavljati učinkovito uresničevanje vseh navedenih pravic ter preveriti, ali osumljena ali obdolžena oseba ni bila kakor koli spodbujena ali napotena k odpovedi kateri koli od teh pravic.**

Če se ugotovi kršitev, mora državni tožilec nemudoma sprejeti **ustrezne ukrepe za odpravo nepravilnosti** ter, kadar je to potrebno, predlagati razveljavitev ali izločitev procesnih dejanj, opravljenih zaradi kršitve ali v povezavi z njo.

Zgodnje ukrepanje je bistveno za zagotavljanje poštenosti postopka, varovanje integritete preiskave ter preprečevanje nepotrebnih zamud v postopku.

1.2. Dobre prakse in priporočila

Spodnja tabela predstavlja izbor dobrih praks in priporočil, opredeljenih na podlagi namizne raziskave, ter ključna vprašanja, izpostavljena v okviru terenske raziskave, izvedene v tem projektu. Predlagani ukrepi so namenjeni podpori državnim tožilcem pri varovanju procesnih pravic ter zagotavljanju poštenega in učinkovitega kazenskega postopka.

Dobre prakse in priporočila za državne tožilce

Izogibati se je treba postavljanju nadaljnjih vprašanj ali izvajanju kakršnega koli pritiska, če je osumljena ali obdolžena oseba izrazila odločitev, da bo uveljavljala pravico do molka.

Zagotoviti je treba, da osumljena ali obdolžena oseba ter njen odvetnik pravočasno prejmeta gradivo zadeve, potrebno za pripravo učinkovite obrambe.

Zagotoviti je treba, da osumljena ali obdolžena oseba, ki ne govori skupnega jezika postopka, tudi če ima določeno znanje angleškega jezika, prejme tolmačenje v jeziku, ki ga v celoti razume, brez kakršnega koli pritiska, da sprejme komunikacijo v angleščini.

Zagotoviti je treba navzočnost odvetnika pri prvem zaslišanju posebej ranljivih osumljenih ali obdolženih oseb (na primer oseb z duševnimi ali telesnimi omejitvami, invalidnostjo ali oseb, ki so nepismene).

Zagotoviti je treba dostop do psihološke in zdravstvene podpore za ranljive osumljene ali obdolžene osebe, z namenom varovanja njihovega telesnega in duševnega zdravja.

Zagotoviti je treba navzočnost psihologa pri zaslišanju otrok, ki so osumljeni ali obdolženi storitve kaznivega dejanja.

V zadevah, ki vključujejo otroke, je treba ravnati posebej skrbno ter zagotoviti, da se postopek vodi na način, ki upošteva njihove posebne potrebe.

Aktivno je treba prepoznavati morebitne kršitve procesnih pravic ter že v predkazenskem postopku sprejeti ustrezne ukrepe za njihovo odpravo.

Preveriti je treba, ali so bili vsi dokazi zbrani ob polnem spoštovanju temeljnih človekovih pravic in procesnih jamstev.

Ne sme se uporabiti nobenih informacij, ki jih je osumljena ali obdolžena oseba podala pred tem, ko je bila ustrezno poučena o svojih procesnih pravicah.

Udeleževati se je treba rednih usposabljanj oziroma jih spodbujati, z namenom ohranjanja ažurnega znanja, izmenjave dobrih praks ter zagotavljanja skladnosti s procesnimi jamstvi.

O projektu FULL-PROOF

FULL-PROOF je projekt, sofinanciran s strani Evropske unije, katerega cilj je prispevati k poenostavitvi kazenskoopravnih postopkov s celovitim obravnavanjem kršitev procesnih pravic, ki se pojavljajo v začetnih fazah kazenskih postopkov, zlasti pravic iz Direktive 2012/13/EU, Direktive 2013/48/EU in Direktive (EU) 2016/1919.

Več informacij o projektu je na voljo na spletni strani:

www.full-proof.eu

Konzorcij

Portugalska

Inovativni zaporniški sistemi (IPS)

Bolgarija

Bolgarski helsinški odbor

Poljska

Poljska platforma za domovinsko varnost

Italija

Univerza v Bologni

Slovenija

Mirovni inštitut

Slovaška

Akademija policijskih sil v Bratislavi

Romunija

Policijska akademija "Alexandru Ioan Cuza"

FULL-PROOF.EU

Sofinancirano s strani Evropske unije.

Izražena stališča in mnenja so izključno stališča avtorja oziroma avtorjev ter ne odražajo nujno stališč Evropske unije ali Evropske komisije. Niti Evropska unija niti Evropska komisija zanje ne prevzemata odgovornosti.